

Marek Stokłosa

"Il processo penale canonico.
Commento al Codice di diritto
canonico, libro VII, parte IV", Claudio
Papale, Cittàdel Vaticano 2012 :
[recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 57/1, 185-189

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Claudio Papale, *Il processo penale canonico. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro VII, Parte IV*, Urbaniana University Press, Città del Vaticano 2012, ss. 287.

Problematyka kanonicznego prawa karnego wzbudza w ostatnim czasie coraz to szersze zainteresowanie nie tylko w strukturach samego Kościoła katolickiego ale także wśród samych kanonistów. Absorbują ją uwagę również wielu ludzi czy też mediów społecznościowych, często niezwiązanych z Kościołem, przede wszystkim ze względu na pojawiające się oskarżenia wobec duchownych o popełnianie nadużyć seksualnych wobec nieletnich.

Trzeba podkreślić, że kanoniczny system prawa karnego z 1983 roku charakteryzuje się pewną decentralizacją, która w większości przypadków pozostawia ordynariuszom powzięcie decyzji co do celowości lub bezcelowości nałożenia sankcji karnych oraz co do wyboru sposobu postępowania w konkretnych przypadkach. Procedury tego postępowania zostały określone przez KPK/83. Przewiduje on także w odniesieniu do duchownych, którzy dopuścili się poważnych i skandalicznych czynów wobec nieletnich nałożenie kar, nie wyłączając wydalenia ze stanu duchownego. Jednakże ze względu na złożony charakter procedury zmierzającej do wymierzenia duchownym tej najcięższej kary, wielu ordynariuszy napotykało trudności w jej przeprowadzeniu. W celu uniknięcia uciążliwych procedur, sugerowano winnym, aby dobrowolnie złożyli prośbę o dyspensę od celibatu i od pozostałych obowiązków wynikających z przyjętych święceń. Przyjęcie tego rozwiązania o charakterze duszpasterskim zaczęło być odbierane jako odejście od realizacji sprawiedliwości w kanonicznym prawie karnym. Sprawiedliwość ta domagała się nałożenia na winnych słusznych sankcji karnym, również dla dobra wspólnego wiernych. Pewien zwrot w powstałej tendencji nastąpił wraz z promulgacją 28 czerwca 1988 roku Konstytucji apostołskiej *Pastor bonus*, która zmodyfikowała kompleksowo strukturę i kompetencje Kurii Rzymskiej. W art. 52 wspomnianej Konstytucji zostało powierzono wyłącznej jurysdykcji Kongregacji Nauki

Wiary deklarowanie lub nakładanie sankcji karnych nie tylko w przypadku popełnienia przestępstw przeciwko wierze lub w sprawowaniu sakramentów, ale także przeciw moralności. Jednakże samo wyłączenie tychże przestępstw spod władzy ordynariuszy okazało się niewystarczające z racji braku przepisów na płaszczyźnie wykonawczej. Konkretnie przepisy proceduralne zostały promulgowane dopiero w 2001 roku na mocy motu proprio Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela*, które uległy pewnym modyfikacjom w 2010 roku pod wpływem nabytego doświadczenia w ich stosowaniu. *Normae de gravioribus delictis*, w przeciwieństwie do wskazań KPK/83, umożliwiają zastosowanie obok procedury sądowej także administracyjnej w wymierzaniu winnym tak poważnych sankcji karnych, jak wydalenie ze stanu duchownego.

Stąd też w tym wyżej zarysowanym kontekście wydaje się cenna publikacja C. Papale, która przybliży czytelnikowi zagadnienie wymierzenia kanonicznych sankcji karnych, zarówno na drodze postępowania sądowego jak i administracyjnego, z uwzględnieniem przepisów KPK/83 i Norm dotyczących *delicta graviora* z 2010 roku. Autor publikacji jest wykładowcą prawa karnego i procedury karnej na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Urbaniana, a także pracownikiem sekcji dyscyplinarnej Kongregacji Nauki Wiary. Recenzowana praca jest drugim, poszerzonym wydaniem książki o tym samym tytule w 2007 roku. Jej ponowne wydanie stało się konieczne przede wszystkim ze względu na dokonane w 2010 roku zmiany w normach odnoszących się do ciężkich przestępstwach zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary. Ponadto drugie wydanie zostało uzupełnione o literaturę kanonistyczną, która pojawiła się po ukazaniu się pierwszego wydania.

Recenzowana publikacja składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów. Na jej początku umieszczono spis treści, wprowadzenie, w tym krótkie słowo wstępne do drugiego wydania, a także wykaz skrótów. Całość zamyka obszerna bibliografia oraz wykaz kanonów *Corpus Iuris Canonici*, KPK z 1917 roku, KPK/83, KKKW i nazwisk autorów pozycji naukowych cytowanych w publikacji.

W rozdziale pierwszym – *Concetti generali* – autor wyjaśnia terminologię związaną z kanonicznym procesem karnym. Objasnia zasadniczy cel tego procesu, jakim jest ustalenie czy nastąpiło popełnienie przestępstwa, a następnie, w przypadku udowodnienia jego popełnienia, wymierzenie bądź deklarowanie sankcji karnej. Analizuje także z historycznego punktu widzenia pojęcie przestępstwa, ukazując jego elementy konstytutywne w świetle KPK/83. Uzasadnia przyjętą w kanonicznym prawie karnym zasadę legalizmu, która streszcza się w języku łacińskim: *nullum crimen sine lege*. Wyjaśnia, dlaczego w KPK/83

nie została przyjęta zasada *nulla poena sine iudicio*. Na szczególną uwagę zasługują refleksje na temat poczytalności oraz winy umyślnej i nieumyślnej.

Rozdział drugi – *L'indagine previa* – jest poświęcony jednemu z ważnych i delikatnych aspektów procesu karnego, jakim jest dochodzenie wstępne. Warunkiem wszczęcia dochodzenia wstępnego jest doniesienie, czyli powiadomienie kompetentnego ordynariusza o fakcie popełnienia przestępstwa i jego sprawy. Stąd też autor najpierw analizuje sam aspekt doniesienia (*notitia criminis*) zarówno w świetle KPK z 1917 roku, jak w KPK/83. Następnie ukazuje przedmiot i cel dochodzenia wstępnego oraz kompetencje podmiotów odpowiedzialnych za jego przeprowadzenie w trakcie jego trwania. Kan. 1717 KPK/83 dokładnie określa przedmiot i cel dochodzenia, jakim jest zbádanie faktów i okoliczności oraz poczytalności sprawcy czynu w celu wyrobienia sobie moralnej pewności, co do tego, czy istnieją podstawy do wszczęcia merytorycznego procesu karnego. Jedynie kompetentny ordynariusz może podjąć decyzję o wszczęciu wstępnego dochodzenia, które powinien przeprowadzić sam lub przez inną odpowiednią osobę. W tym miejscu autor wyjaśnia, że wikariusz generalny i biskupi, chociaż w prawie są kwalifikowani jako ordynariusze, nie mogą rozpocząć wstępnego dochodzenia z własnej inicjatywy. Posiadają oni bowiem pewne prawne ograniczenia w sprawowaniu władzy, o których mowa także w kan. 480 KPK/83. Autor publikacji przybliża czytelnikowi kompetencje sędziego śledczego, jeśli ordynariusz zadecyduje o jego powołaniu w celu przeprowadzenia wstępnego dochodzenia. Wśród podmiotów uczestniczących w tym postępowaniu wymienia również osobę pokrzywdzoną na skutek popełnionego przestępstwa, a także domniemanego sprawcę przestępstwa. Autor zauważa, że KPK/83 nie określa czasu, w jakim powinno zakończyć się postępowanie wstępne. Jednakże ordynariusz po zakończeniu postępowania wstępnego, powinien w formie dekretu zdecydować o skierowaniu sprawy na drogę procesową bądź też podjąć decyzję o jej zamknięciu i złożeniu akt do archiwum, jeśli zebrane materiały są nieprzekonujące i niewystarczające. Decydując się na postępowanie sądowe powinien określić, czy należy wszcząć proces karny w trybie sądowym, czy wystarczy przeprowadzić proces w trybie administracyjnym. Stąd też rozdział drugi recenzowanej publikacji kończy się wnikliwą analizą kan. 1342 KPK/83.

W rozdziale trzecim – *Il processo amministrativo* – czytelnik znajduje omówienie poszczególnych etapów postępowania pozasądowego zmierzającego do wymierzenia lub deklarowania kary. Najpierw postępowanie to zostaje ukazane według KPK z 1917, a następnie zgodnie z przepisami KPK/83. W postępowaniu administracyjnym, począwszy od momentu, w którym ordy-

nariusz zdecydował o rozpoczęciu takiego postępowania, należy zachować porządek określony w kan. 1720. Szczególną uwagę autor publikacji zwraca na zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony.

Rozdział czwarty – *Il processo penale giudiziale* – stanowi centralną część publikacji. Po przedstawieniu krótkiego zarysu postępowania sądowego w ujęciu KPK z 1917 roku, zostaje poddany dość wnikliwej analizie jego przebieg stosownie do przepisów obowiązującego KPK/83. Autor wyjaśnia zagadnienie skargi karnej i jej ewentualne przedawnienie, ukazuje rolę rzecznika sprawiedliwości w procesie, omawia środki zapobiegawcze zastosowane wobec oskarżonego przez ordynariusza oraz jego prawo do obrony, przedstawia instytucję zawiązania sporu, opisuje szczegółowo etap postępowania dowodowego oraz końcowe etapy procesu, a mianowicie: ogłoszenie akt procesowych, zamknięcie postępowania dowodowego, dyskusję nad sprawą i orzeczenie sędzięgo. Rozdział zamyka omówienie instytucji apelacji oraz zagadnienia stanu rzeczy osądzonej, możliwości ponownego wniesienia sprawy o przywrócenie do stanu poprzedniego, także kwestii wykonania wyroku.

Kolejny, piąty rozdział – *L'azione per il risarcimento dei danni* – jest poświęcony zasadom postępowania w sprawie o naprawienie szkód wynikających z popełnionego przestępstwa. Podstawą tego postępowania jest ogólna zasada określona w kan. 128 KPK/83, która nakłada obowiązek naprawienia wyrządzonej szkody na każdego, kto czynnością nielegalną, popełnioną z winy umyślnej lub nieumyślnej wyrządził komuś szkodę. Mogą one powstać także na skutek popełnionego przestępstwa. Zasadnicze kwestie – kto może wnieść w tym przypadku skargę sporną, jej relacja do skargi kryminalnej, procedura jej rozstrzygnięcia oraz instytucja apelacji w sprawie o odszkodowanie – są przedmiotem studium niniejszego rozdziału. Ostatni jego paragraf podejmuje problematykę dotyczącą przedawnienia prawa wniesienia skargi o naprawienie szkód wynikających z przestępstw, w szczególności tych zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary.

Ostatni, szósty rozdział – *I delicta reservata. Aspetti sostanziali e procedurali* – budzi największe zainteresowanie kanonisty. Jego przedmiotem są ciężkie przestępstwa zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary na podstawie Motu proprio Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 30 kwietnia 2001 roku. Autor recenzowanej publikacji przedstawia najpierw ewolucję stanowienia norm w zakresie *delicta reservata*. Dołączone do tekstu papieskiego dokumentu *Normae de gravioribus delictis* uległy pewnym modyfikacjom, które zostały zatwierdzone 21 maja 2010 roku przez papieża Benedykta XVI. Wprowadzone zmiany polegały przede wszystkim na uzupełnieniu pierwot-

nego tekstu kompetencjami, które po 2001 roku zostały wspomnianej dyksterii przyznane przez Jana Pawła II na drodze specjalnych uprawnień. Ponadto pozostałe poprawki uwzględniały pewne doświadczenie Kościoła, nabyte zarówno w stosowaniu wspomnianych norm, jak i w zmierzaniu się ze współczesną rzeczywistością nowych problemów moralnych i dyscyplinarnych. Stąd też autor wnikliwie analizuje najpierw poszczególne przestępstwa zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary, a mianowicie najcięższe wykroczenia przeciw wierze i przy sprawowaniu sakramentów Eucharystii, pokuty oraz święceń, a także przestępstwa popełnione *contra mores*, którym poświęca szczególną uwagę. Następnie wnikliwie omawia aspekty proceduralne związane z wymierzeniem sprawcy tychże przestępstw odpowiedniej sankcji karnej. Postępowanie to – jak zaznacza – może przebiegać nie tylko na drodze procesu karnego, ale dopuszczalne jest także, za zgodą Kongregacji, wymierzenie kary w trybie administracyjnym, na mocy dekretu pozasądowego. Ponadto Kongregacja, w przypadku duchownego winnego przestępstwa, w sprawach dobrze udokumentowanych, z której wynika, że wina oskarżonego jest poza wszelką wątpliwością, może zwrócić się z prośbą do papieża o *dimissio ex officio* ze stanu duchownego wraz z udzieleniem dyspensy od obowiązków wypływających z przyjętych święceń. Trzeba podkreślić, że zasadnicze uzupełnienie omawianego rozdziału stanowi tekst *Normae de gravioribus delictis* w języku łacińskim i włoskim, umieszczony w końcowej części publikacji.

Zaprezentowana pobieżnie publikacja C. Papale jest rzetelną, pogłębioną i wnikliwą analizą przepisów prawnych w bardzo delikatnym obszarze życia Kościoła, jakim jest wymierzenie sprawcom przestępstw odpowiednich sankcji karnych. Z pewnością ten wartościowy komentarz, wraz z inną publikacją tego autora [*Formulario commentato del processo canonico*, Città del Vaticano 2012, ss. 268] stanowi cenną teoretyczną i praktyczną pomoc dla pracowników kościelnego wymiaru sprawiedliwości w zakresie właściwego wymierzania kar.

ks. Marek Stokłosa SCJ

S. M. M. Bilka CSSJ, *Obowiązek zamieszkania zakonnika we własnym domu zakonnym*, Kraków 2013, Homo Dei, ss. 250

Życie zakonne od momentu zapoczątkowania go przez św. Pachomiusza (292-346 r.) zawsze łączyło się z obowiązkiem wspólnego zamieszkiwania